

Sønderjyllands Betydning for dansk Kultur.

Af Georg Brandes.

Da i Aaret 1776 Loven om Indfødsretten blev givet, der sikrede Danmarks og Norges Indfødte Ene- ret til Ansættelse i Kongens Riger og Lande, folte den tyskfødte Udenrigsminister A. P. Bernstorff sig ikke blot saaret, men han saa i den ny, dog saa be- rettigede, Lov Frugten af en sneverhjetet Synsmaade; han frygtede, at den for Danmarks Vedkommende vilde føre til at give Middelmaadigheden et altfor stort Spille- rum, da Antallet af Talenter og Dygtigheder var saa ringe; særlig mente han, at det fra nu af vilde være meget vanskeligt at faa dygtige Diplomater.

Denne Bernstorffs Frygt har ikke vist sig ugrun- det. De sidste Diplomater med nogen Evne, som Dan- mark har havt, var af fremmed Afstamning. Senere har Hertugdømmernes Adelsmænd i diplomatisk Hen- seende vist sig den kongerigske Adel meget overlegen. Naar vort 19de Aarhundrede er en Historie om et i

Forhold til Rigets Størrelse umaadeligt Landetab, saa beror det for en Del paa, at Danmark ikke i dette Tidsrum har lagt diplomatisk Evne for Dagen, og det under Forhold, hvor den mest fremragende diplomatiske Begavelse var udkrævet, dersom Danmark skulde være gaaet ud af sine Kriser uden Tab.

Det stod imidlertid skrevet i Danmarks Stjerner, at det skulde lide Tabene. Og hvis der nu spørges, hvilket Tab for dansk Kultur vel er det største, Tabet af Norge eller det et halvt Aarhundrede senere indtraadte Tab af Sønderjylland, saa er vel, naar Hensyn tages til Landstrækningens Omfang og historiske Betydning, den almindelige Stemning tilbøjelig til at finde det første Tab størst.

Vi kan jo slet ikke forestille os vor Kultur, hvis Norge i Fortiden havde været udlost af den. Hvorledes vilde dansk Kultur i det 18de Aarhundrede se ud uden Holberg, der saa at sige grundlægger den, uden Wessel og Medlemmerne af Det norske Selskab, som udvikler den i komisk og roligt forstandig Retning, uden P. A. Heiberg, der halvvejs stammende fra Norge, er Revolutionstidens politisk anlagte Digter og Skribent! Gives ikke i det nittende Aarhundredes første Aar Stødet til hele vor nyere Aandsudvikling af Henrik Steffens, som kommer fra Stavanger? — Og hvad vilde vor Marines Historie ikke savne, hvis vi ikke havde havt Tordenskjold!

Men selv om vi indrømmer og tilfulde paaskønner Nordmændenes Indsats i dansk Kultur, saa betyder Norges Tab jo ikke Tabet af deres Indvirkning paa den og Samvirken med den. Trods Alt, hvad der

fra norsk Side er gjort og gøres for at opløse det gamle Sprogfællesskab med Danmark, bestaar det saa fuldt, at Norges store digteriske Blomstring i Aarhundredets sidste Halvdel er kommet Danmarks Aandsliv lige saa meget til Gode, som den er kommet Norge selv. Havde i sin Tid Wergeland selvfølgelig en større Læsekres i Norge end i Danmark, saa har Welhaven, Ibsen, Bjørnson, Lie og de Yngre havt rigeligt saa mange Læsere her som i deres Hjemland.

Med Sønderjylland forholder det sig anderledes. Ifald den danske Del deraf fortyskes eller ifald vi undlader at gøre Alt hvad vi formaar for at holde Sprog- og Kulturfællesskabet vedlige, saa mister vi en af de store Hovedkilder til dansk Aandsliv for stedse, lider et Tab, som er endda større end det politiske og som det vilde falde os vanskeligere at taale.

For at opnaa en Forestilling om hvad dette Tab vilde betyde, behøver man kun at kaste Blikket tilbage paa Danmarks Fortid. Man vil da — maaske med nogen Undren — se, hvad Danmarks Kultur skylder det mistede Hertugdømme.

Jeg udsondrer — for ikke at splitte Interessen for stærkt — først Fortidens rent historiske Personer. Kjøbenhavns Borgermester under Statsomvæltningen 1660, den berømte Hans Nansen, var Sønderjyde; men jeg nævner ham kun.

Jeg dvæler ikke ved sønderjydske Repræsentanter for Videnskaber, der er mig fremmede, ikke ved Naturforskeren og Arkæologen Forchhammer f. Ex., trods hans Betydning.

Jeg udskiller de Forfattere og Malere, der kun tilfældigvis er fødte i Sønderjylland, men af Forældre fra Kongeriget, som i vore Dage Herman Bang, Carl Ewald, N. V. Dorph.

Jeg forbigaar saadanne Omstændigheder, som at de to Mænd, der hver indenfor sin Halvdel af det 19. Aarhundrede har paatrykt vor Arkitektur dens Stempel, C. F. Hansen og Herholdt, begge paa fædrene Side var Sønderjyder — ligeledes at vor vigtigste Maler og Hofmaler i første Halvdel af det 18. Aarhundrede, Hendrik Krogh, var en Flensborger, og C. A. Lorentzen, der næst efter Abildgaard indtog en lignende Plads i dets Slutning, var fra Sønderborg. Jeg berører blot, at den gamle udmærkede Portrætmaler C. A. Jensen, der paa Ingemanns Tid repræsenterede den sundeste Virkelighedstroskab, var Slesviger.

Hvad jeg vil gøre opmærksom paa, det er, at vor Litteratur og vor Kunst, o: vor Poesi, vor Billedhuggerkunst, vort Maleri, slet ikke kan tænkes uden Sønderjyllands Bidrag til dem.

Medens i gamle Dage Nordmændenes Betydning for os især var den, at de holdt Forbindelsen aaben til de to store Vestmagters Kultur, idet Holberg og Wessel begge helt igennem var franskdannede, dog med stærk Paavirkning ogsaa fra England, var altid Sønderjyllands af Beliggenheden anviste Opgave den, at gøre os delagtig i de store Kulturbevægelser, som kom sydfra, særlig fra Tyskland. Saaledes kan vi blot paa et ganske enkelt Omraade, det teologiske, forfølge, hvorledes tre Gange i vor nyere Historie aan-

delige Retninger i Mellemeuropa hos os repræsenteres af Sønderjyder.

Jeg vil først nævne Pietismen, hvilken man viselig, da den fik Magt, kan bebrejde meget, men som utvivlsomt betegnede et stort Fremskridt i Retning af Personliggørelse forud for den (200 Aar efter Luther) dogmatisk stivnede Retroenhed, der da ogsaa forfulgte Pietister saa heftigt som Atøister. Pietismen hævdede, at Dogmetroen ikke var nok, det kom an paa Livsførelsen. Mod den rene Tro, den knastørre Overtro, stillede den det rene Liv, det indre Liv, det personlige Forhold til Livsopgaverne, Inderlighed. Den var (omtrent som hundrede Aar tilforn Puritanismen i Storbritannien) Opposition mod den blotte Statskirkelighed. Først efterhaanden blev den livsfjendtlig, kunstfjendtlig, skinhellig og hyklerisk.

Hos os repræsenteres den i alle sine Former af Sønderjyder. I sin bedste Skikkelse af de tre Brødre Brorson og Digteren Ewalds Fader, Præsten i Højt, mere betænkeligt af Erik Pontoppidan, der, uden selv at være Sønderjyde, tilegner sig Læren under sit lange Ophold i Sønderjylland, og afskrækkende af Christian VI.'s bekendte Hofpræst Bluhme, en Sønderjyde.

Senere betegner Rationalismen et nyt teologisk Fremskridt. Den gjorde gældende, at intet Ord af Kristendommen er os umiddelbart overleveret fra Jesus selv, at det Dogmatiske i Skriften næsten ganske stammer fra en Apostel, der aldrig har set eller hørt Jesus, og at Skriften maa være beregnet paa Væsener, der har og bruger Fornuftens Lys. Ved historisk Kritik skal derfor dens Ægthed bevises, ved filosofisk

Kritik dens Indhold prøves. Der kan ikke være Uoverensstemmelse mellem sand Religion og sund Fornuft.

I Danmark repræsenteres denne Retning, i dens Følelsesliv og dens Forstandsliv, som i dens Indskrænkethed af Sønderjyder. Biskop Boisen, Stamfaderen til den bekendte grundtvigianske Familie, var Sønderjyde, H. G. Clausen, de danske Præsters Fører mod Grundtvig, da han begyndte, var det ikke mindre, og hans Aand gaar igen i hans beromtere Søn Hans Nicolaj Clausen. Holmens Provst Gutfeld, ogsaa fra Slesvig, betegner Retningens mere aandløse Prækenstil.

Men ogsaa den næste store Bølge i Teologien kom ind til Danmark over Sønderjylland, den af Hegel paavirkede saakaldte spekulative Teologi, som ved Aaret 1840 hertillands repræsenteredes af Slesvigeren Martensen, der først havde fordybet sig i tyske Mystikere, nu anlagde Datidens aandfuldeste Fornuftopfattelse paa Dogmatiken og som bekendt fik et Tilløb af Studenterne til sine Forelæsninger, som indtil da var uhørt.

Dog hvad der paa dette Grænseomraade mellem Følelsesliv og Forstandsliv er naaet til os over Sønderjylland er forsvindende og ligegyldigt i Sammenligning med Sønderjydernes Betydning for dansk Skønlitteratur i det 18. Hundredeaar.

Jeg nævner først med Varme H. A. Brorson, Salmedigteren, Pietismens Repræsentant i dansk Poesi. Jeg ser rent kunstnerisk paa ham. Naar man betænker, at hans Liv falder kun et Tiaar efter Holbergs, hvis Samtidige han er, og saa sammenligner hans

Versbehandling med Holbergs, maa hans Overlegenhed kaldes overordenlig. Han var, som det vides, meget musikalsk, og man sporer tydeligt, hvorledes han slynger og bøjer sine Versemaal — efter Datidens Forhold rent virtuost — i Overensstemmelse med Melodier, han nynner. Holberg var jo imidlertid ogsaa en stor Elsker af Musik, desuden udøvende Musiker; det er da mærkeligt, at han fra sin Fødsel til sin Død ikke har skrevet en melodisk Verslinje. Brorson derimod, der kan synke dybt ned i Trivialitet og Smagløshed, formaaer at faa Rytmen til at skride, at svæve, at danse, at faa Verset til at synge. Han har den medfødte Gave til Verset, Ulyst til at stille Ordene om, og han har, hvor han er bedst, Udtrykkets Simpelhed, der svarer til Følelsens Simpelhed og Ægthed. Det er umuligt at finde et helt Digt af ham, der er godt; dertil var Sproget dengang altfor uudviklet og dertil er hans Smag altfor usikker. Men rundt om er der fortræffelige Strofer. Tag denne om Jesus, der ligger svøbt i Krybben:

En Perle, der forgættes,
 saa nøje ledes op.
 Den blanke Demant sættes
 i gyldne Krones Top.
 Man kaster ej en Drue
 blandt tørre Grene ned.
 Skal jeg min Gud da skue
 i saadan Usselhed?

Eller denne Strofe af:

Den yndigste Rose er funden,
 Blandt stiveste Torne oprunden.

Lad Verden mig Alting betage,
 Lad Tørnene rive og nage,
 Lad Hjertet kun daane og briste,
 Min Rose jeg aldrig vil miste.

Her er noget af Følelsens mystiske Billedsprog.
 Simplere og større er de berømte Vers:

Op al den Ting, som Gud har skabt,
 hans Herlighed at prise!
 Det Mindste, han har skabt, er stort
 og kan hans Magt bevise.

Gik alle Konger frem paa Rad
 i deres Magt og Vælde,
 de mægted ej det mindste Blad
 at sætte paa en Nælde.

Tiltalende er det ypperlige Anslag i disse Vers
 om Saligheden:

En Draabe kun at smage af Himmeriges Lyst
 kan Hjertet mer indtage end hele Verdens Høst
 og Strømme fuld af Glæde osv.

Brorson kan blive folkelig i sin Fortællekunst,
 naar han nærmer sig den egenlige Folkevisetone og
 ganske glemmer sin snørklede Rokokostil, f. Eks.:

Goliath drog fra Gath
 for at lægge Saul i Skat
 Stamped mod Fjæld og Flod
 med sin alenlange Fod.

Har I Lyst, Mod i Bryst
 til at vove Kæmpedyst?
 Hid en Mand, at vi kan
 trækkes om hverandres Land!

Saul og hver i hans Hær
 Ryster jo som Løv paa Træer.
 Ser du vel, Israel,
 du er de Filistres Træl!

Grundtvig har ikke naaet en mere folkelig Stil og har aldrig naaet denne Versbehandlings Kunst, denne Sikkerhed i Rimenes Stilling og Slag. Hvor morsom denne Tone:

David kom, saa sig om,
Hvad vil denne store Vom?

Læg saa Mærke til, hvorledes han opbygger en mere sammensat Strofe arkitektonisk som et helt lille Kapel. En begynder:

Se, Dagen bryder frem med Magt
gør Himlen lys igen
og driver Mørket hen.
Op Hjerte fra din Morgenrast!
Lad ingen Trygheds Blund
formørke Naadens Stund!
Hjerte! tag
denne Dag
vel i Agt og tænk derpaa:
Muligt ser
aldrig mer
dine Øjne Sol opstaa.

Strofen bestaar af ikke mindre end 20 Linjer og vender uden Afvigelse fem Gange tilbage. Men saa virtuos Behandlingen end er, saa klar og simpel er Skildringen og den Formaning, der knyttes til den.

Han har skrevet Vers, som er enklere, i kristelig Forstand oprindeligere end noget andet paa Dansk, som det berømte, af Søren Kierkegaard fremdragne:

Endnu en liden Tid,
saa har jeg vunden.
Saa er den ganske Strid
med et forsvunden.
Saa kan jeg hvile mig
i Rosen-Sale
og uafladelig
min Jesum tale.

Det er nærmere Fiesole end Ingemann er. Men saa har han ogsaa som Virtuoso hele sødt ringende Klokkespil af Rokoko-Rim i sine Vers. Tag dette:

I Sinde! som finde ej Hvile paa Jorden
 men længes at mænges i Englenes Orden!
 Bereder dog Eder, o gid I var mange!
 at møde den søde vor Frelser med Sange!

De Andre, der vandre som Lysten dem drager,
 hvis Taler kun praler af jordiske Sager,
 o Jammer! de skammer sig ikke, mod Eder
 at braske med Aske, som Vindene spreder.

Lad fare den Skare, hvis Lokken og Trusel
 selv blotter og spotter sin skændige Blusel osv.

Det er glimrende som Haandværk. Dog større er Brorson, hvor han lader Rytmen med tilsyneladende Uregelmæssighed, i Virkeligheden helt formfast, rette sig efter Stemningens fineste Svingninger:

Her vil ties, her vil bies,
 her vil bies, o svage Sind,
 Vist skal du hente, kun ved at vente,
 kun ved at vente, vor Sommer ind.

Trange Tider langsomt skrider
 langsomt skrider, det har den Art.
 Dagene længes, Vinteren strenges.
 Vinteren strenges, og det er svart.

Der er Strofer af ham, hvor han, Holbergs Samtidige, ikke staar synderligt tilbage for Bellman i smidig, legende Kunst.

I sin Patos derimod er han Ewalds Forløber. Johannes Ewald er, om end født i Kjøbenhavn, dog Barn af en sønderjydske Fader og kan forsaavidt kaldes den anden store Sønderjyde i vor skønne Literatur; han tilbragte ogsaa sin Drengaalderens Læreaar i Slesvig.

Da det fra tysk Side er blevet paastaet, at Navnene Sønderjylland og Sønderjyde er nye Opfindelser, satte i Brug demonstrativt efter Slesvigs Tab, vil jeg bemærke, at Ewald, der ikke er mistænkt for Tyskerhad, men i saa mange Maader var Tysklands Beundrer og Tyskernes Elev, i sin „Hr. Panthakaks Historie“ atter og atter bruger disse Udtryk, f. Eks.: „De er født i Danmark?“ — „Ja, Deres Excellence, i Sønderjylland.“ — Eller: „Jeg er Kristen, Lutheraner og Sønderjyde.“ — Ja den unge Slesviger betegnes af ham end kortere som „en jysk Student“.

Hvad nu Ewalds Betydning for Danmarks litterære Udvikling angaar, da er den simpelthen umaadelig. Ganske alene grundlægger han jo den alvorlige Stil i Dramaet og i den verdslige Lyrik. Hans „Levned og Meninger“ er den første moderne danske Prosa, jeg mener den første paa en Gang følelsesbevægede og skemtefulde. Holbergs er i Modsætning til den tør og stiv. Det er, som ethvert dansk Barn véd, paa Ewald alene af danske Forgængere, at Oehlenschläger bygger.

Visselig er der saare lidet af Ewald, der nutildags har anden Interesse end den historiske, men dog har han skrevet en Haandfuld Ting af det højeste Værd, og om hvor Faa gælder det! — Hvad jeg finder uforgængeligt af Ewald, er først Prosaen i „Levned og Meninger“; Monologen paa Hojen har end ikke Baggesen naaet. Det er dernæst nogle Linier af Klagesangen over Frederik V.: „Hold Taare op at trille og du min Cithar stille! Nu bæres Kongen bort til Graven.“ Der er deri det i Danmark hidtil Ukendte, den store Stil. Saa er der den i Klopstocks Manér skrevne Ode

til Sjælen med herlige Enkeltheder som denne Linje om Sjælen, at den svinger sig

højt, som en springende Hval, mod Solen.

Meget smukt har han i sin Ode til Moltke malt sit Væsen og sin Norne, der i Vuggen kyssede hans Bryst:

Stille, sølvgraa som Maanen bag Regnskyr.

Fulde og dejlige er hans Toner, hvor han er elegisk, som i Romancen om Liden Gunver, Forbilledet for alle senere danske Romancer, eller end mere i Slutningen af „Nattetanker“:

Naar Uglen skriger om Fortræd
og Dødens laadne Spaamænd tude,
da kommer Haabet til min Pude
og Livet til mit Hvilested.

Thi den, hvem Føbus tidlig lærte
sin underlige Harmoni,
hans varme, store fulde Hjerter
udbreder Himlene sig i.
Hans Sjel omspænder Solene,
hans stærke Tanke griber Tiden,
og Nu og Da. og Før og Siden
adspreder ej hans Følelse.

Og denne stakkels Ewald, der var et Barn og en Zigojner og en Patient, han naaede i hin fjerne Tid som lyrisk Kunstner en Højde, dansk Lyrik aldrig senere har oversteget. Der er ikke et Bogstavs Overdrivelse i Aarestrups Vers:

Paa Sengen skrev du det med Taarer tunge.
Men Poesien greb dit Digt og sagde:
Det er det bedste af den danske Tunge.

Tag Valkyriesangen af Balders Død. Ingen har nogensinde senere — Heiberg eller Richardt maaske undtagne — skrevet en saa kunstfærdig lyrisk Komposition. Og Richardt naaer dog kun teknisk Ewald, har aldrig hans mægtige Aandepust i Brystet.

Over Bjerg, over Dal, over brusende Sør
 utrættede svinger
 Valhalliske Mør
 de blodige Vinger.
 Dør, kæmper og dør! er det Budskab, de bringer.

Nu taler hver for sig:

Ej Sottesengs Kval
 ej Haanhed
 ej Fængsel,

Alle: Men Heltenes Længsel
 men Banesaar bringer
 Valhalliske Mør
 over Bjerg, over Dal, over brusende Sør
 paa blodige Vinger.

Nu følger Terzetterne. Den første Valkyrie priser Spydens Klirren, den anden Dødens Rallen, den tredje de Efterlevendes Klage, der er som Musik i hendes Øren:

Den bragende Lyd
 af blinkende Spyd
 er min eneste Fryd.

De Døendes Røst
 det rallende Bryst
 er min kæreste Lyst.

De hvinende Skrig
 ved Kæmpernes Lig
 de kun rolige mig.

Alle: Dør, kæmper og dør!

(Det er som hørte man dem støde Spydstageerne mod Jorden).

Over Bjerg, over Dal, over brusende Sør
 utrættede svinger
 Valhalliske Mør
 de blodige Vinger.
 Dør, kæmper og dør, er det Budskab, de bringer.

Sproget er hist og her lidt ældet. Men vi har intet bedre. — Eller tag til Slutning Knuds Romance af Fiskerne, den som følger paa Repliken: Ha tro mig, det er Herrefærd til Orlogs! den underfulde Sang: Kong Christian stod ved højen Mast, som er blevet det danske Folks Nationalsang og som ikke engang en kun jævntgod Musik har kunnet trivialisere. Selve Strofen er opfundet af Ewald og bygget for Tid og Evighed med lutter mandlige Rim og med den enkelte Slutningsjambe, som Melodien svækker og udflader ved den flove Gentagelse. Men se, hvordan Digtet er anlagt: Det forherliger efter hinanden i de tre første Strofer tre Orlogshelte, Christian IV, Niels Juel og Tordenskjold; det skildrer efter hinanden tre Sotræfninger og føjer saa en sammenfattende Slutningsstrofe til. Den første Strofe, Kongestrofen, giver Kartovernes Røg og Damp, som indhyller Scenen, den anden, Niels Juels, gengiver Stormens Bragen, hvorunder det røde Flag hejses; den tredje, der er viet Tordenskjold, skildrer Peder Wessel som Lynet, der bryder den tykke Sky, som ligger over Havet. — Alle tre Strofer har samme Udgang, forskelligt varieret, at Fjenden flyr, indtil den sidste Strofe genialt tiltaler Havet selv, det sortladne Hav, som Ewald med sin digteriske Natursans kalder det, for saa over Kamp

og Sejr at udmunde i Ordet Grav, der her virker saa stolt, som sagde det Triumf.¹⁾

Johannes Ewald døde 1781 kun 37 Aar gl. —

Den store Sønderjyde, der tog Initiativet til Fornyelse af den hele germanske Kunst, Asmus Jakob Carstens, fødtes lidt over ti Aar efter ham i Maj 1754 og tilhører desværre forsaavidt mindre Danmark end Europa, som det ikke lykkedes os at fastholde ham.

Enhver, der kender Carstens' Levned, véd, hvorledes det forholder sig dermed. Det var hans strenge, barske Retsfølelse, der opflammede ham mod Kunstakademiet i Kjøbenhavn. Blandt Konkurrenterne til den store Guldmedaille var der én, som efter Carstens' og Alles Mening — paastaar han — fortjente Me-

¹⁾ Efter at dette var skrevet, er i en Artikel af L. Bobé (Tilskueren Marts 1901) fremsat den Formodning, at Johannes Ewald ikke var Søn af Enevold Ewald. I saa Fald vilde han ikke have noget med Sønderjylland at gøre. Kort efter Johannes Ewalds Død skriver den gamle Biskop Münster til Sønnen: „Igaar — 27. Juli — var vi hele Dagen hos den gamle Oberstinde Eigtved. Hun, der er opdragen i den gamle Ewalds Hus, fortalte os en Mængde Anekdoter om hine Tider. Du kunde her have tilfredsstillet dit Begær efter Oplysninger om den salig Ewalds Moder, hvis Du havde været her. Du kunde ogsaa, hvad der for Dig som Ewalds Biograf maatte være af særlig Interesse, være bleven belært om, at han egentlig var Søn af en vis Etatsraad og Borgmester i Kjøbenhavn, Valeur, hvem jeg endnu har kendt godt.“ Efter Bobé taler derfor ikke blot Madam Ewalds meget daarligere Rygte, men den Omstændighed, at Valeur paa den Tid, da Ewald fødtes, boede kun en Fjerdingvej fra Ægteparrets Bolig i Nordsjælland. Et Portræt af Valeur, som er vedføjet, viser ingen Lighed med Ewalds Træk. At faa Rede paa det virkelige Forhold turde efter Sagens Natur være umuligt.

dailen; den blev imidlertid givet til en Slægtning af Professor Abildgaard. Følgen var, at Carstens tilbagesendte sin store Sølvmedaille og erklærede, slet ikke at ville tage mod nogen Præmie af et Akademi, der fordelte Præmierne ikke efter Fortjeneste, men efter Gunst. Han blev til Straf udvist af Akademiet; men efter dansk godmodig Vis var der saa lidt Alvor i Straffen, som der havde været Retfærdighed i Belønningen. Datidens ypperste Billedhugger, Wiedewelt, lod Udvisningsdekretet tage ned af Dørene, og man tilsagde den vrede Kunstner al mulig Overbærenhed. Men han viste endog Løftet om den store Guldmedaille næste Gang tilbage, svarte, han behøvede ingen Medailler, hans Kunst selv var ham Opmuntring og Løn nok og forlod Danmark for bestandig. Han drog bort og blev et af de Genier, der sætter Tidsskel.

For Danmark fik han særligt den største Betydning ved det dybe Indtryk, han gjorde paa Thorvaldsen straks ved dennes Ankomst til Rom i 1797. Da var Carstens 43 Aar gammel, Thorvaldsen 27 og traadte ind i sin anden Læretid. Da Carstens forlod Akademiet i Kjøbenhavn, havde Thorvaldsen, saa ung han end var, allerede været et Aar derved, og han havde allerede i Kjøbenhavn studeret Carstens's her efterladte Kompositioner. Nu traf han ham paany, modnet, paa sit Væsens Højde, og Indtrykket var overordenligt. I Thieles andet Værk om Thorvaldsen er Vidnesbyrdene herom udeladte eller afsvækkede af patriotiske Grunde, fordi man efter 1850 betragtede Carstens som halv Tysker og Thorvaldsen som en national Storhed uden Forgængere, men i det ældste Værk staar rent

ud, at en endnu mere besjælende og oplivende Indflydelse end den, som den strenge Kunstdommer Zoëga øvede paa Thorvaldsen, havde Carstens, hvis store Aand netop den Tid stred sin sidste Strid. „Kun et eneste Aar var Nydelsen af den lærerige Omgang med ham Thorvaldsen forundt: men aldrig senere hørte denne op at beundre hans Værker.“ For at trænge ind i denne Genius kopierede Thorvaldsen en stor Del af hans efterladte Tegninger og havde dem altid om sig: Natten, Guldalderen, Megapenthes, Homer, ja saa sent som 1819, 21 Aar efter Carstens' Død, kopierede han Oedipus. Han lod desuden af Koch Guldalderen udføre som Oliemaleri og købte 9 kostbare Originalarbejder af ham — hvad Alt kan ses i Museet. Adskillige andre Arbejder af Carstens bortskænkede Thorvaldsen til en Grev Moltke, hvem han skyldte Taknemmelighed.

Thorvaldsens første afgørende Værk, hans Jason, er udført efter Forbilledet af Carstens' Theseus paa dennes Oedipus i Kolonoi. Den ældste Skitse til Jason havde støttet sig til en Skikkelse fra Carstens' Argonautertog; den færdige Jason har sin Holdning fra Theseus. Ogsaa bag Thorvaldsens „Musernes og Gratierres Dans“ ligger vistnok et Arbejde af Carstens. Dog det kommer ikke an paa Enkeltheder, men paa Hovedsagen, som er den, Cornelius har udtalt med de Ord:

„Thorvaldsen talte altid med en til Ærefrygt grænsende Beundring om Carstens, sagde, han havde skaffet sig af dennes Arbejder Alt, hvad han blot kunde overkomme, og bekendte aabent, at han havde denne over-

ordenlige Genius at takke for det Væsenligste i sin kunstneriske Retning og Fuldkommenhed.“

At Thorvaldsen blev den langt større Kunstner af de to, det underligger selvfølgelig ingen Tvivl. Men i visse Maader maa Carstens kaldes Thorvaldsen overlegen som Aand. Han viste ham praktisk Vejen til Antiken, som man dengang kendte den; men han var samtidig dybt modtagelig for Michelangelos Størhed, hvad Thorvaldsen aldrig blev.

Dog endnu inden Carstens praktisk havde vist Thorvaldsen Vejen til Antiken, havde en anden Mand, en Teoretiker, aabnet hans Øje for den, ogsaa han en Sønderjyde, Georg Zoëga, et Aar yngre end Carstens, født 1755. Zoëga indtager derved for den danske Billedhuggerkunst en Plads, der minder en Smule om, hvad Winckelmann har betydet for den germanske. Zoëga var Datidens kunstneriske Bevidsthed blandt Danske. Hans lærde Værker nedskrev han desværre mest paa Italiensk, aldrig paa Dansk. Men han alene forstod længe før Carstens' Død hvad han var værd, gjorde efter hans Død Alt for at bevare hans Tegninger for Danmark.

Straks efter Carstens' Ankomst til Rom skriver Zoëga til Akademiet om ham, kalder ham en Dansk, der er en duelig Tegner og komponerer med megen Ild; dog hænger han altfor meget ved Michelangelos Manér — dengang en svær Synd. Ved hans Død skriver han atter og atter: „Jeg gentager, at man ikke i Kjøbenhavn kan gøre Fordring paa Kunstpatronage, saa længe man ikke har gjort noget for at sikre Nationen disse værdifulde Efterladenskaber af et afgjort

Kunstgeni, som var en Dansk.“ Han fremhæver, at saalænge han har været i Rom — et halvt Menneskeliv — har der ikke der været nogen Kunstner, der kunde komponere som Carstens.

Han faar ogsaa Fru Friederike Brun til at skrive hjem for at redde disse Kunstskatte for Danmark. Hun skriver: „Skulde Danmark virkelig give fuldstændigt Afkald paa Carstens i Døden som i Livet? Skal Kunstens sjældne Blomster, som vor kolde Himmel kan fremkalde, da alle hende af Mangel paa kærlig Pleje, og skal evigt Barbari omtaage vore Kyster?“ Hun foreslaar i dette Ojemed en Nationalsubskription, hvis Udbytte skulde betroes Zoëga; men alle disse Opfordringer lød som bekendt forgæves. Ingen af disse Tegninger kom til Danmark.

Zoëga blev Thorvaldsens Opdrager i Rom. Berømt er hans Brev hjem straks efter dennes Ankomst, at det er meget ilde overlagt af Akademiet at sende Folk saa raa til Italien, hvor de siden maa spille en Masse Tid paa at lære Ting, de burde kunne forud. Hvorledes kan en Kunstner studere i Rom, som han burde, uden at kunne et Ord Italiensk eller Fransk, ud en ringeste Kendskab til Historie eller Mytologi?

Zoëga bibragte Thorvaldsen langsomt og taalmodigt det Kundskabsforraad, han trængte til, og han tog ham i Forsvar overfor Akademiet i København, da man truede med at berøve ham hans Aarpenge paa Grund af formentlig Uvirkosomhed. Det var Zoëga, der fra første Dag af tog sig af ham, ham, der skaffede ham Tilladelse til at kopiere Polluxgiganten paa Monte Cavallo, Thorvaldsens første Arbejde i Rom

I en af de mange samtidige Meddelelser om deres Samliv hedder det: I syv lange Aar sagde Zoëga til det reneste og største Kunstgeni, som findes i Rom, snart: „Saaledes gjorde de Gamle det ikke“, snart omvendt: „Det ligner jo denne eller hin Antik“, snart: „Saadan gik ingen ærbar Kvinde klædt i Oldtiden“, og altid ødelagde og gentog den store beskedne Kunstner sit Arbejde, indtil Jason stod der og tilfredsstillede Zoëgas kræsne Kenderøjne.

To Aar efter Ewalds Død fødtes — igen i Sønderjylland — den Mand, der grundlagde den danske Malerskole, Christoffer Eckersberg, der først personligt dernæst aandeligt har behersket den danske Malerkunst lige til ind i Halvfjerdserne, da med Tuxens og Krøyers Rejser til Paris en ny Tid indvarsledes. Hans Virksomhed og Betydning er for bekendt til at behøve nogen Udvikling. Han reproducerede ikke som Abildgaard Fortids Kunst. Han malte sit Liv igennem med haarfin Iagttagelse efter Naturen, forstod og gengav de blivende Træk i det danske Lands, det danske Havs og det danske Folks Fysiognomi. Hans kunstneriske Væsen var Sanddruhed, hans Maal var Gengivelsen af Hjemmet.

Den Mand, som (født 15 Aar efter Eckersberg) dernæst blev den betydeligste Optager og Gennembyrder af den Thorvaldsenske Overlevering i vor Billedhuggerkunst, var atter en Sønderjyde Herman Vilhelm Bissen.

Om ham gjælder det som om Eckersberg, at ingen uden Thorvaldsen overgaar ham i Betydning for vor bildende Kunsts Udviklingshistorie.

Han blev født i Slesvig 1798 og kom i 1816 til Kjøbenhavn for der at blive Maler; han viste lige Anlæg til to Kunster, men nogle og tyve Aar gammel kom han — ved den Tilfældighed, at hans Farvespatel knækkede — til at besvare en Opgave for den lille Guldmedaille som Billedhugger og blev ved at virke som saadan. Han kom 1824 til Rom; droges mere end Thorvaldsen til Fremstilling af det Kæmpe, det Tragiske i Antikken, modellerede for Thorvaldsen Gutenbergmonumentet til Mainz, udførte Valkyrien som nordisk Modstykke til Thorvaldsens Hebe, udførte de 18 Kvindeskikkelser til Dronningens Trappe paa Christiansborg, hvoriblandt især enkelte af de nordiske er saare smukke og følelsesfulde. Han fremstillede i Orestes, Filoktetes og Achilles Fortvivlelse, Kvaler og dyb Harme, et Felt, Thorvaldsen lod ubetraadt. Da han saa ved 1848 følte sig delagtig i Striden om den danske Nationalitet i Slesvig, indvarslede han en ny, virkelighedstro Retning i vor Billedhuggerkunst ved Landsoldaten, et ypperligt Værk. Som Ewald havde givet Danmark dets første Nationalsang, saaledes gav Bissen os vort første Nationalmonument. Og næsten alle fremragende Mænd og Kvinder i sin Samtid har han efterladt os i Statuer og Byster. — Jeg vil blot berøre, at hans Søn, Vilhelm Bissen, som bekendt med Ære har fortsat hans Livsværk.

Man ser, hvilken Indsats af Kræfter Sønderjylland har givet dansk Kunst. Af senere sønderjyske Kunstnere vil jeg blot nævne: Heinrich Hansen, Ottesen, Riis-Carstensen, endelig Mariaemaleren

Locher, der halvvejs er af jødisk Afstamning, men som fødtes i Sømandsbyen Flensborg.

Sønderjylland har forsynet vor Politik med Rigsdagens Thingformænd af begge Partier, Høgsbro og Matzen, med Idealister som Peschke-Køedt, og har endelig givet os den Historiker, A. D. Jørgensen, der i vore Dage mere end nogen anden Dansk har indprentet Slesvigs Betydning i alles Sind og været dets ypperste Talsmand.

At betegne et bestemt Provinspræg som ejendommeligt for alle de Anførte, er umuligt. Vi saa, at Sønderjylland giver Rationalismen som Pietismen dens Chefer, giver Danmark en saa sværmerisk Kunstner som Ewald og en saa ædru som Eckersberg. Alle Modsætninger er repræsenterede indenfor Hertugdømmets snevre Ramme.

Hvis Danmark nogensinde havde været regeret med Geni, havde intet været lettere end at bevare dansk Sprog i hele Sønderjylland. 1720 havde man uden ringeste Modsigelse kunnet indføre dansk Skolesprog og Kirkesprog overalt. H. V. Clausen, der af alle Danske kender Sønderjylland bedst, har gjort mig opmærksom paa den Omstændighed, at først i Aarene 1820—30, netop som den tyskfødte Sværmer for dansk Sprog, Schack Staffeldt var Amtmand paa Gottorp, aflagde Bønderne i hans Embedsomraade, den sydlige Del af Angel, paavirket af Aarhundreders Tryk i Kirke og Skole, tildels bevidst deres danske Modersmaal.

Hvad har vi ikke, alt som Tysken trængte sig frem, lidt for Tab af sønderjysk Intelligens! Enkelte af Tysklands allerførste Aander er tyske Sønderjyder. Saaledes Rigets ypperste Historiker Theodor Mommsen, vor bitre Uven. Saaledes Juristen Beseler. Saaledes nu ved Berliner Universitetet Tænkere som Friedrich Paulsen. Ikke faa fremragende yngre Filologer som Asmus Sørensen er blevne tyske Skribenter. —

Dersom vi nu med Ligeegyldighed saa paa Slesvigs Fortyskelse, saa vilde i Fremtiden Alt, hvad fremragende Landet frembringer, gaa til det tyske Rige — og vi lide et uoverskueligt Tab. Desuden kan vel intet tænkende Menneske nære saa barnagtig en Tro som den, at Kongeaaen vilde afgive et Skel, der bød Fortyskningen Holdt. Nei Tysken vilde som med tusind Tunger slikke sig op nordpaa, og dansk Sprog snart være et Væsen, hvori der var gaaet galopperende Svindsot.

Jeg forstaar det Standpunkt, hvorfra der siges: Det er allerbedst for saadan en lille gammel Ting som Danmark, at det tilintetgøres og gaar op i Tyskland. Hvad gør det, om Kongen hedder Christian eller Wilhelm! Synderlig Fordel har jo dog de Færreste af at være Danske. — Dette er et naturstridigt Standpunkt; men det er Nyttestandpunktet.

Jeg forstaar derimod ikke, at man opgiver Interessen for Sønderjylland uden samtidigt at opgive Interessen for Danmark — og det gør Ungdommen i vore Dage hyppigt.

Hvad her rores ved, er end ikke Spørgsmaalet om vor Bestaaen som Stat, men blot som Aandsvæsen. Vi er altfor faa; vi kan ikke slippe et Element, der har tilfort os saa meget af vor allerbedste Kultur.

Selv om vi var erobrede, vilde Spørgsmaalet endnu foreligge.